

Лозинський Олег.

С.Балей, О.Кульчицький, Я.Цурковський – видатні західноукраїнські психологи

Кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-3435-5753>

https://scholar.google.com.ua/citations?hl=uk&user=Z8UbcMAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate

E-mail: lviv-forum@ukr.net

DOI: <https://zenodo.org/records/19950242>

Розвиток науки завдячує подвижницькій праці непересічних особистостей, творців нових теорій, галузей, наукових шкіл. Західноукраїнська психологічна думка збагатилась творчими ідеями багатьох науковців, серед яких визначне місце належить Степанові Балею, Олександрю Кульчицькому, Ярославу Цурковському.

Бездержавний стан України не міг не позначитись на долі цих талановитих співвітчизників. С. Балей та О. Кульчицький змушені були працювати в еміграції – Польщі, Німеччині, Я. Цурковському доводилось долати спротив радянської репресивної системи, цензури, кадрової політики. Кожен з названих дослідників розвивав власний напрям, однак їм через несприятливі історичні обставини не вдалось створити в українській психології власних наукових шкіл, підготувати учнів, послідовників. Через це їх імена та здобутки недостатньо відомі навіть науковій громадськості, не популяризуються в українських університетах, не згадуються у відповідних навчальних курсах, енциклопедіях, підручниках.

Безсистемний характер відродження психології в Україні проявляється, зокрема у небажанні або нерозумінні необхідності збудувати власну наукову традицію, розвивати ідеї та напрями науки, започатковані видатними співвітчизниками як в Україні, так і в еміграції, ґрунтовно дослідити й засвоїти їх оригінальний науковий внесок, продовжити розпочаті ними дослідження.

Пошанування видатних попередників є необхідною умовою автентичного розвитку в будь-якій сфері, спадкоємності, поступального руху. Без наукових традицій психологія в Україні ризикує залишитись маргінальним, безликим, механічним переспівом чужих ідей у світі, де завжди буде цінуватись власне «Я», власні здобутки, власна позиція. Степан Балей, Олександр Кульчицький, Ярослав Цурковський своїм талантом, працею, інтелектом доводили потужність та новаторство української наукової думки за несприятливих історичних обставин, поставили психологію на достойний п'єдестал у колі надбань науковців інших націй, чим заклали потужний фундамент, на якому слід будувати сучасну українську психологію.

Степан Балей (1885-1952) – український і польський психолог, педагог, філософ, доктор філософії (1911) та медицини (1923), професор (1927). Член НТШ (1917), Українського лікарського товариства (1923), Польської Академії Наук (1952). Народився в с. Великі Бірки на Тернопільщині. У 1903-1907 рр. навчався на філософському факультеті Львівського університету. Впродовж 1912-14 рр. стажувався в європейських університетах в К. Штумпфа, Ф. Brentano Працював у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918), Українському (таємному) університеті у Львові (1922-24), Варшавському університеті (1928- 52). У львівський період С. Балей значну частину наукової спадщини опублікував українською мовою в українських виданнях. Досліджував емоційно-вольову сферу та характер особистості, психологію творчості Т. Шевченка. Він є автором перших українських підручників з психології, логіки. В Польщі С. Балея визнають співтворцем польської психології розвитку, педагогічної психології.

Олександр Кульчицький (1895-1980) – український, психолог, філософ соціолог, організатор науки, педагог, культурно-освітній діяч, автор концепції української етнопсихології. Делегат Української Національної Ради ЗУНР. Засновник Українського

Психологічного Інституту. Заступник голови НТШ в Європі (від 1952), заступник голови Міжнародної Вільної Академії наук. Народився у м. Скалат на Тернопільщині. Закінчив філософський факультет Львівського університету. Стажувався в галузі філософії, психології, романістики у Сорбонському університеті (Франція), в Краківському університеті (1930-32). Докторську дисертацію захистив у Львівському університеті (1930). В 1940 р. емігрував до Німеччини. Працював у Мюнхенському інституті психології та психотерапії (1941-44), професором психології та філософії Українського Вільного Університету (з 1945), ректором (1962-63), проректором (1964) УВУ. Філософ-персоналіст, один з найерудованіших і найцікавіших філософів української діаспори. Досліджував етнопсихологію українського народу; здійснив юнгіанський психоаналіз творчості Т. Шевченка, І. Франка.

Ярослав Цурковський (1904-1995) – український психолог, громадський діяч, доктор філософії, засновник теорії психічної контрольності, винахідник контролографа. Член НТШ. Нагороджений золотою медаллю ВДНГ СРСР (1967). Голова Львівського відділення товариства психологів України (1969-95). Організатор 2-х Всесоюзних конференцій з проблем експериментальної психології на базі ЛДУ ім. І. Франка та Львівської політехніки. Вищу освіту отримав на філософському факультеті Українського (таємного) університету у Львові (1923-26) та в Українському вільному університеті в Празі (1929-31). Ступінь доктора філософії здобув в Українському вільному університеті (Прага, 1937). У 1929 р. створив контролограф – один з перших психодіагностичних приладів для професійного відбору. Розроблена ним наукова *теорія психічної контрольності* розвивалась в контексті необіхевіоризму, певним чином співзвучна з ідеями Джуліана Роттера, однак випереджувала їх на три десятиріччя. Цурковський працював директором Інституту психотехнічних досліджень (Польща, 1932–39 рр.). Після війни зазнав переслідувань. У 1946 р. був поновлений у правах і працював у Львові: у Львівському інституті фізичної культури (1949-59), завідувачем першої в СРСР експериментальної лабораторії психофізіології, психології та умов праці (1961-71). Вдосконалений ним контролограф використовувався в СРСР у професійному відборі спеціалістів для роботи в екстремальних умовах (машиністів, пілотів літаків, космонавтів).

Висновки. Постаті Степана Балея, Олександра Кульчицького та Ярослава Цурковського є ключовими для української науки, оскільки вони заклали фундамент для розвитку української психологічної думки. Їхні дослідження охоплюють широкий спектр галузей: від психології розвитку та етнопсихології до експериментальної психофізіології.

Інноваційність та випередження світових тенденцій. Наукові розробки українських психологів часто випереджали світові аналоги. Зокрема, теорія психічної контрольності Я. Цурковського та винайдений ним у 1929 році контролограф випередили ідеї Джуліана Роттера на три десятиріччя. Прилад успішно використовувався для професійного відбору фахівців екстремальних професій, зокрема космонавтів та пілотів.

Вплив історичних та політичних обставин на розвиток шкіл. Через бездержавність України та репресивну політику радянської системи вчені були змушені працювати в еміграції (Балей, Кульчицький) або долати цензуру та переслідування всередині країни (Цурковський). Це завадило їм створити повноцінні наукові школи в Україні та підготувати наступність поколінь.

Необхідність відновлення наукової традиції. На сьогодні імена цих дослідників залишаються недостатньо відомими, що призводить до безсистемного характеру розвитку сучасної української психології. Популяризація їхньої спадщини в університетських курсах та підручниках є критичною умовою для формування автентичної та самодостатньої української наукової позиції у світі.

Мультидисциплінарність та міжнародне визнання. Діяльність вчених не обмежувалася лише психологією: вони зробили значний внесок у філософію, педагогіку, соціологію, отримавши визнання в європейських академічних колах (НТШ, ПАН, Сорбонна, УВУ).

Список літератури:

1. Степан Балей, Олександр Кульчицький, Ярослав Цурковський – видатні західноукраїнські психологи // Психологічні виміри культури, економіки, управління : науковий журнал. Львів : ТзОВ «Ліга-Прес», 2017. Том 10. С. 5–7. URL: <https://ena.lpnu.ua/items/c9400da0-1298-479c-a3c4-580cd2ddaf8c>
2. Психологічні виміри культури, економіки, управління. *Матеріали круглого столу на тему: «Західноукраїнська психологія вчора та сьогодні»*. 2017. №10. URL: <https://ena.lpnu.ua/collections/57da2ad3-1df5-4193-9bca-9b3748a20b57/search> DOI: <https://zenodo.org/records/19949387>
3. Психологічні виміри культури, економіки, управління: науковий журнал. *Матеріали другої наукової конференції на тему: «Західноукраїнська психологія вчора та сьогодні, присвяченої С. Балею, О. Кульчицькому, Я. Цурковському»*. Україна, Львів, 12.03.2018 р. Випуск XI, 2018. 432 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/14832/1/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA%2011.pdf> DOI: <https://zenodo.org/records/19949983>